

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН, ЯК СКЛАДОВОЇ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА СОТ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ПОЛЯК Олена Іванівна - аспірантка Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого

Проанализированы основные принципы государственного регулирования валютно-финансовых отношений в рамках членства Украины в ВТО. Определены основные проблемы регулирования валютно-финансовых отношений в рамках членства Украины в ВТО. Предложены перспективные направления совершенствования государственного регулирования валютно-финансовых отношений в Украине.

Ключові слова: СОТ, валютно-фінансові відносини, зовнішньоекономічна політика, інтеграція,

Актуальність обраної теми

Після вступу України до СОТ наша економіка стала відкритою для потоку товарів та послуг, економічний та фінансовий вплив яких не є однозначним. Через те, що Україна як член СОТ взяла на себе певні зобов'язання, виникає ситуація, за якої може скластися враження, що вітчизняна економіка є певним додатком для більш потужних економічних систем, які можуть в своїх інтересах оздоровлювати власні фінансові системи шляхом насичення вітчизняної валютно-фінансової системи грошима, які не мають належного товарного підкріплення. Кредитні гроші, які викидаються з фінансових систем Європи та Північної Америки по мірі необхідності провадження там стабілізаційних заходів, приходять на ринки інших країн членів СОТ, в тому числі і до України. В цьому аспекті для нашої держави виникають ризики стабільності вітчизняної валюти та банківського сектору, а отже,

виникає необхідність використання державою певних механізмів, які б могли врівноважити їх. Розробка такого інструментарію є важливим завданням влади на шляху реалізації вектору зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних відносин України.

Ступінь вивчення теми

Валютно-фінансові відносини як складовий елемент відносин України та СОТ на сьогодні вивчені не достатньо. Існує ціла низка робіт вітчизняних та закордонних фахівців щодо розробки заходів покликаних стабілізувати валютно-фінансову систему, серед яких можна виокремити праці таких вчених як: В.К. Васенко, Ж.В. Завальна, О.І. Кабанець, Є.В. Карманов, С.Я. Боринець, М.К. Бункіна, А.С. Гальчинський, В.І. Міщенко, І.М. Платонова, Ю.Ф. Сіміонов та ін.

Разом з тим, слід відзначити, що комплексного, ґрунтовного дослідження в цьому аспекті не провадилося, а особливу увагу слід приділити причинам та наслідкам фінансової кризи і механізмами консервування вітчизняної валютно-фінансової системи до моменту стабілізації світових ринків.

Мета роботи

Проаналізувати проблеми державного регулювання валютно-фінансових відносин в аспекті членства України в СОТ та визначити перспективи їх розвитку в подальшому.

Виклад основного матеріалу

Розвиток суспільства, як на державному так і на міжнародному рівні, тісно пов'язаний із економічним базисом, тобто економічним підґрунтям суспільних процесів. Будь-які відносини, так чи інакше пов'язані із економічними вигодами або не можуть розвиватися без використання результатів економічної діяльності. За таких умов саме економічна інтеграція на глобальному рівні здатна вирішити найбільш актуальні міжнародні проблеми з метою забезпечення збалансованого розвитку людства. Збалансований розвиток людства в цілому дасть змогу поступово розвиватися ринкам споживання в усіх регіонах світу, що в свою чергу стимулюватиме попит на продукцію виробничої та невиробничої сфери, а отже, спрямуватиме нові фінансові потоки в національні економіки. Цей процес є замкнений, оскільки гроші інвестовані в економіку, завдяки своїй функції міри вартості, сприяють створенню певних благ, а потім, завдяки функції засобів обігу – реалізації цих благ та повернення грошей назад в економіку, забезпечуючи виробництво нових благ. Потреби людства зростають, а отже має зростати і потенціал глобальної економічної системи задля їх задоволення.

Цей процес повинен бути керованим, оскільки будь-яка система має розвиватися за певними законами та закономірностями. На сьогодні провідні економічні країни намагаються виробити спільні управлінські механізми з метою забезпечення на наднаціональному рівні постійного поступового економічного зростання. В цих умовах зростає актуальність міжнародної фінансової політики, метою якої є найбільш повна мобілізація фінансових ресурсів, що є необхідними для задоволення нагальних потреб розвитку суспільства. При цьому головним завданням міжнародної фінансової політики є забезпечення відповідними фінансовими ресурсами реалізації тієї чи іншої міждержавної програми економічного та соціального розвитку [9].

За своєю сутністю міжнародна фінансова політика – це сукупність заходів, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподілення та використання яких

вживають учасники міжнародних фінансових відносин для виконання ними своїх функцій. Фінансова політика держави – це самостійна сфера діяльності її Уряду у сфері фінансових відносин. Розроблення та успішне проведення фінансової політики можливе тільки за умов наявності в Уряді програми суспільного розвитку з виділенням інтересів усього суспільства та окремих його груп, характеристикою поточних та перспективних завдань, визначенням термінів та методів їх вирішення. Результативність фінансової політики тим вища, чим повніше вона враховує потреби суспільного розвитку, інтереси усіх верств населення, конкретні історичні, етичні та соціальні умови. В основі політики у сфері міжнародних фінансів лежить управління валютно-фінансовими і кредитними відносинами. Вона пов'язана з міжнародним поділом праці, формуванням і погашенням державного зовнішнього боргу, з участю країн в діяльності міжнародних організацій, у тому числі, міжнародних фінансових організацій. Міжнародна фінансова політика країн спрямована на розвиток продуктивних сил країни і на те, щоб зайняти нею своє вагоме місце на міжнародних ринках сировини, товарів, робочої сили і капіталів.

Система соціально-економічних пріоритетів, на яких ґрунтується фінансова політика України, в даний час охоплює оздоровлення державних фінансів; збалансованість натурально-речовинних і грошових потоків; відновлення нормального функціонування кредитної системи; досягнення фінансово-економічної самостійності і посилення відповідальності суб'єктів господарської діяльності в межах єдиної держави; створення рівних умов у бюджетно-податковій сфері для суб'єктів господарської діяльності; досягнення соціальної стабільності в суспільстві; створення умов для припинення фінансових зловживань, корупції та організованої злочинності чи запобігання їм.

Для реалізації фінансової політики України, успішного проведення її в життя потрібен відповідний фінансовий механізм, що являє собою сукупність способів організації валютно-фінансових відносин, застосовуваних суспільством з метою забезпечення

сприятливих умов для економічного і соціального розвитку нашої країни.

Слід зауважити, що розвиток процесів економічної інтеграції України в СОТ висуває нові вимоги до здійснення міжнародних валютно-фінансових відносин, учасником яких є наша держава. Загалом під міжнародними валютно-фінансовими відносинами прийнято розуміти відносини, що виникають між суб'єктами світового ринку, опосередковуючи рух товарів, послуг, капіталів, робочої сили [6]. Майже всі держави світу включені в ці відносини, оскільки їх ізоляція негативним чином відображається на рівні соціально-економічного розвитку. Як і будь-які інші відносини, валютні вимагають наявності належного рівня господарсько-правового регулювання. При цьому таке регулювання здійснюється як на міжнародному, наддержавному щаблі економічної взаємодії, так і в середині кожної з держав шляхом створення відповідної організаційно-правової системи [10].

Валютне регулювання в Україні, як одна з форм державного регулювання зовнішньоекономічних відносин, спрямована на регулювання міжнародних розрахунків і порядку здійснення операцій з валютою та валютними цінностями з метою урівноваження платіжного балансу нашої країни, зміни структури імпорту або його обмеження, скорочення платежів за кордон, концентрації валютних ресурсів у руках держави.

При цьому Україна в процесі здійснення такого регулювання, апріорі має в своєму розпорядженні цілий комплекс сценаріїв управлінських дій, які обумовлені специфікою розвитку економічної системи країни в кожний конкретний проміжок часу. Серед них можна виокремити політику «дорогих грошей» або кредитної рестрикції; політику «дешевих грошей» або кредитної експансії (ліберальна та дивізона); валютний демпінг; штучне завищення валютного курсу; ревальвацію, тощо. Всі вони носять стратегічний комплексний характер та збалансованим набором механізмів та інструментів регулювання окремих аспектів валютно-фінансових відносин під час реалізації державою своєї зовнішньоекономічної функції.

Таким чином, з одного боку в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, валютно-фінансове регулювання є частиною внутрішнього суверенітету нашої держави. З іншого ж, в умовах наявності цілої низки міжнародних зобов'язань в рамках СОТ, – державне регулювання валютно-фінансових відносин в Україні має виходити з принципів цієї організації стосовно обігу валюти, створюючи при цьому стабільну систему механізмів та інструментів, здатних забезпечити найбільш ефективний розвиток національної валюти й зміцнити фінансову незалежність країни [3].

На сучасному етапі й на перспективу валютно-фінансова взаємодія країн-членів СОТ є потужним потенціалом для фінансування модернізації їхніх економік, зокрема експортного потенціалу. Його використання дозволить Україні ефективно вирішувати внутрішні економічні проблеми й забезпечить надійний запас міцності, що мінімізує ризики породжені фінансовою глобалізацією. Валютно-фінансова взаємодія може зіграти ключову роль у реалізації нової парадигми економічного співробітництва України та СОТ, заснованою, насамперед, на активній діяльності компаній і банків з експорту фінансових послуг, умови для якого забезпечує рівноправне співробітництво на міждержавному рівні та посилення вагомості України в СОТ.

Оскільки в рамках СОТ грошові потоки та відносини з приводу перерозподілу валютних чи інших фінансових ресурсів являють собою процес надання відповідних послуг: кредит, лізинг тощо, з цього витікає, що з метою ефективнішого надання таких послуг має бути відповідне організаційно-правове забезпечення. Як правило, воно зводиться до створення таких інституцій як банки та суб'єкти інфраструктури фондових ринків. В рамках СОТ Україна має забезпечувати відповідний рівень розвитку організаційно-правового забезпечення валютно-фінансових відносин. В цьому аспекті, на нашу думку, провідним нормативно-правовим актом є Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121 [7]. Він визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і

правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків. Проте існує ціла низка проблем регулювання вітчизняного фінансового сектору в рамках СОТ, до них зокрема слід віднести:

- низька стабільність банківської сфери України;
- велика частка присутності на вітчизняному ринку банків з іноземним капіталом або філій закордонних банків;
- відсутність ефективного механізму обов'язкового резервування для банківських установ;
- відсутність довгострокової стратегії розвитку вітчизняного банківського сектору;
- нерациональна територіальна структура – висока концентрація банків, а отже, і наявність відчутної конкуренції у великих торговельно-промислових центрах та практично повний монополізм двох-трьох банків у менш розвинених регіонах;
- недостатність правової бази в сфері фінансової діяльності в цілому (захист інтересів клієнтів, механізм банкрутства, злиття банківського та промислового капіталу, трастові операції, венчурний бізнес), також практична відсутність податкових та інших регулюючих важелів в аспекті стимулювання інвестиційної діяльності, диверсифікації банківських операцій.

Всі ці проблеми негативним чином впливають на конкурентоздатність вітчизняної банківської та фінансової системи, створюють умови для погіршення кредитних рейтингів економіки України, що, в свою чергу, впливає на рівень інвестицій в країну.

За таких умов найбільш перспективним напрямком вдосконалення засобів державного регулювання валютно-фінансових відносин в рамках членства України в СОТ є розробка та реалізація «Державної програми розвитку вітчизняного банківського сектору та його участі в створенні промислово-фінансових груп на 2012-2017 рр.», метою якої має бути створення декількох банків державної форми власності з подальшою концентрацією навколо них промислових підприємств, а в подальшому створення промислово-фінансових груп за участю підприємств державної власності та державних

банків в експортоорієнтованих галузях економіки. В цьому аспекті вбачається не лише необхідним розробка відповідної програми, а й прийняття низки нормативно-правових актів зокрема спрямованих на:

- створення сприятливих умов розвитку експортоорієнтованих галузей (хімічна промисловість, агропромисловий комплекс, машинобудування) шляхом надання низки преференцій підприємствам зазначених галузей, які мають державну власність;
- надання державних низьковідсоткових кредитів та довгострокових позичок підприємствам зазначених галузей, що перебувають у приватній власності;
- створення спеціальних економічних зон на територіях компактного розміщення підприємств зазначених галузей.

Результатами цієї програми мають бути, по-перше, створення потужних банків-резидентів державної форми власності та посилення позицій вітчизняного банківського сектору загалом; по-друге, протидія експансії іноземного капіталу у вітчизняну економіку та перетворення України із споживача валютно-фінансових послуг в їх надавача в межах членства України в СОТ. Крім того, зазначені впровадження дещо посилять захисні механізми вітчизняної економіки, при цьому не утискаючи прав вітчизняного приватного сектору й нерезидентів, та жодним чином не впливаючи на процеси лібералізації ринку валютно-фінансових послуг України [4].

Окрім цього, слід розвивати систему небанківських фінансових установ та організацій, інвестиційних фондів, страхових фондів, кредитних спілок, тощо. Створення розгалуженої та стабільної інфраструктури ринку фінансових послуг забезпечить належний рівень їх конкурентоспроможності та, відповідно, попит на вітчизняні фінансові ресурси на світовому ринку. Це створить передумови для відтоку грошової маси з України, а відтак до здорожчання вітчизняної валюти.

Також слід ввести диверсифікований норматив обов'язкових резервів для банків резидентів та нерезидентів. З цього приводу необхідно внести зміни до Постанови Правління НБУ Про затвердження Положення про порядок формування обов'язкових ре-

зривів для банків України та філій іноземних банків в Україні від 16.03.2006 № 91. Диверсифікований підхід до встановлення нормативів обов'язкових резервів є цілком обґрунтований та необхідний з огляду на слабкість вітчизняного ринку банківських послуг та фактичну відсутність «чистих» банків резидентів. Справа в тому, що експансія іноземного капіталу в Україну останнім часом стала настільки агресивною, що вітчизняна валютно-фінансова система вже в недалекому майбутньому може стати суто резервним додатком до валютно-фінансової системи країн походження іноземних банків. При цьому така експансія отримала форму поглинання вітчизняних банків з їх розгалуженою інфраструктурою, фактично не збільшуючи доходи Державного бюджету, натомість поступово насичуючи вітчизняну економіку кредитними грошима, які не мають реальної купівельної спроможності. Іноземні банки в такий спосіб позбавляють національні економіки від цих грошей, створюючи передумову стабілізації грошової одиниці країн, їх походження та дестабілізації української. На нашу думку, в таких умовах захисна реакція є логічним проявом політичної волі та економічної спроможності державної влади.

Крім того, слід розглянути можливість повного переходу на розрахунки у національній валюті за продукцію металургійної, хімічної, авіакосмічної галузей, в яких Україна є одним із лідерів на міжнародному ринку [10].

З огляду на розгалуженість видів валютно-фінансових відносин та їх вплив на ефективність зовнішньоекономічної діяльності України в рамках СОТ виникає об'єктивна потреба їх контролю, що є одним із факторів, який сприяв появі та поширенню засобів валютного обмеження. Валютні обмеження є інструментом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, особливо в рамках членства України в СОТ за умов прозорості та відкритості вітчизняного валютного ринку. При цьому видами валютних обмежень можуть бути: обов'язковий продаж державі іноземної валюти; заборона вільного продажу та купівлі іноземної валюти на внутрішньому ринку країни; ре-

гулювання переказів і платежів за кордон, вивезення капіталу, репатріації прибутків, золота, грошових знаків та цінних паперів; обмеження прав фізичних осіб володіти та розпоряджатися іноземною валютою; регулювання отриманих зовнішніх позик [1, с. 5].

Звертаючись до нормативно правового закріплення засобів державного регулювання валютно-фінансових відносин в сфері зовнішньоекономічної діяльності в рамках СОТ, слід зауважити, що одним з найголовніших нормативних актів є Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23 вересня 1994 року № 185/94-ВР, який, зокрема, містить норму, відповідно до якої виручка резидентів у іноземній валюті підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках у строки виплати заборгованостей, зазначені в контрактах, але не пізніше 180 календарних днів з дати митного оформлення (виписки вивізної вантажної митної декларації) продукції, що експортується, а в разі експорту робіт (послуг), прав інтелектуальної власності – з моменту підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання послуг, експорт прав інтелектуальної власності. Перевищення зазначеного строку потребує висновку центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики.

Окремим засобом державного регулювання валютно-фінансових відносин в сфері зовнішньоекономічної діяльності є ліцензування валютних операцій. Так, Декретом Кабінету Міністрів України Про систему валютного регулювання і валютного контролю від 19.02.1993 № 15-93 передбачено, що Національний банк України видає індивідуальні та генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій, які підпадають під режим ліцензування згідно із зазначеним Декретом. При цьому генеральні ліцензії видаються комерційним банкам та іншим фінансовим установам України, національному оператору поштового зв'язку на здійснення валютних операцій, що не потребують індивідуальної ліцензії, на весь період дії режиму валютного регулювання.

Отже, держава в аспекті регулювання валютних відносин встановлює досить потужні засоби обмежувального та захисного характеру, які сприяють створенню системи контролю за обігом та розповсюдженням валюти на території України. Можливо, така система в деяких її окремих елементах не сприяє лібералізації зовнішньоекономічних відносин, однак, зважаючи на виключно важливість валютної системи з точки зору засад економічної безпеки держави, певна обтяжливість її механізмами контролю та обмежень, на наш погляд, є цілком виправданою [8].

Таким чином, перспективами розвитку валютно-фінансових відносин в рамках членства України в СОТ має стати комплекс заходів, спрямований на стимулювання діяльності, та максимально можливий з огляду на обсяг обов'язків, що взяла на себе Україна, захист вітчизняних суб'єктів ринку фінансових послуг. При цьому акценти мають бути розставлені таким чином, щоб сприяти стабілізації вітчизняної валютної та фінансової сфери. Особливу увагу в цьому аспекті слід приділити розробці механізмам державного регулювання валютних відносин, спрямованих на стабілізацію національної грошової одиниці. Необхідно розуміти, що в основу функціонування СОТ покладені дво- чи багатосторонні відносин між країнами-учасниками, які регулюють окремі аспекти зовнішньоекономічних відносин. При цьому пріоритетом є національні інтереси, а отже, розвиток двостороннього чи багатостороннього регулювання, зокрема, валютно-фінансових відносин, повинен відображати стратегічні інтереси України, в тому числі, якщо вони йдуть у розріз із принципами СОТ, оскільки завжди існують механізми врегулювання спірних ситуацій шляхом консультацій та взаємного балансування інтересів. Саме тут і криється головна проблема державного регулювання валютно-фінансових відносин – поєднання захисту національних інтересів із лібералізацією вітчизняної валютної та фінансової сфери. Відкритість українського ринку фінансових послуг обумовлюють приплив інвестиційних ресурсів в економіку, разом з тим, ці інвестиції в певній мірі ставлять вітчизняного виробника в залежність від інтересів інвес-

торів, в тому числі, якщо ці інтереси спрямовані на усунення конкурентів, якими вбачаються вітчизняні підприємства.

Разом з тим слід зауважити, що членство України в СОТ, на нашу думку, хоча і вимагає перегляду існуючої парадигми валютної політики, валютного регулювання та системи застосування валютних обмежень у бік їх лібералізації або часткової відміни окремих засобів з метою подальшого розвитку зовнішньоекономічних відносин з країнами-членами організації та підвищення рівня їх ефективності, однак робити це слід з врахуванням першочерговості та надважливості розвитку вітчизняного сектору фінансових послуг. Вектор державного регулювання в цьому аспекті має бути спрямований на створення збалансованої системи механізмів впливу на валютно-фінансові відносини, що дасть змогу, стимулюючи вітчизняних суб'єктів ринку фінансових послуг, одночасно підвищувати рівень конкурентоспроможності економіки України в цілому.

Висновки. Таким чином, з огляду на виключно важливість розвитку валютно-фінансових відносин в рамках членства України в СОТ, перспективи державного регулювання цієї сфери мають забезпечити створення дієвого та ефективного комплексу заходів спрямованих на: стабілізацію вітчизняного ринку фінансових послуг, посилення позицій вітчизняної валюти, підвищення рівня конкурентоспроможності та стабільності вітчизняного банківського сектору, стимулювання функціонування інфраструктурних небанківських інституцій ринку фінансових послуг, захисту вітчизняних учасників валютно-фінансових відносин в межах двосторонніх та багатосторонніх міждержавних відносин в межах СОТ. Всі ці заходи державного регулювання мають привести до безперебійного забезпечення вітчизняної економіки фінансовими потоками та підвищити рівень надійності національної валюти.

Література

1. Артемов Н. М. Валютные ограничения / Н. М. Артемов. – М. : ООО «Профобразование», 2001. – 103 с.

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано основні засади державного регулювання валютно-фінансових відносин в рамках членства України в СОТ. Визначено основні проблеми регулювання валютно-фінансових відносин в рамках членства України в СОТ. Запропоновано перспективні напрями вдосконалення державного регулювання валютно-фінансових відносин в Україні.

SUMMARY

The basic principles of government control of currency-financial relations instead of membership of Ukraine in WTO were analyzed. The basic problems of state administration of currency-financial relations within the framework of membership of Ukraine in WTO were determined. Perspective directions of perfection of state administration of currency-financial relations in Ukraine were offered.

2. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підручник. – 2-ге вид., перероб. й допов. – К.: Знання: КОО, 1999. – С. 187-203.

3. Вельяминов Г.М.. Международное экономическое право и процесс: академический курс [учебник]. – М.: Волтерс Клувер, 2004

4. Іскоростенський А. М. Особливості правового регулювання валютної системи України / А. М. Іскоростенський // Науковий вісник Національної академії ДПС України. – № 1(36). – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2007. – С. 202-208.

5. Лебедев О.П. Організаційно-правові засади державного контролю діяльності учасників фінансового ринку України: дис. на здобуття наук. ступ. к. ю. н. за спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Ки-

ївський національний університет внутрішніх справ. – Київ. – 2008.

6. Політична економія: за заг. ред. Оганяна Г. А. – К.; МАУП, 2003. – 520 с.

7. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – ст. 30

8. Владимир О. Особливості регулювання валютних відносин з боку держави та національного банку України // Фінанси України. – Вип. 3. – 2010.

9. Круглик С. Проблеми реформування управління Міжнародним валютним фондом / С. Круглик, О. Єременко // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 1. – С. 50-53

10. Уманців Ю. М. Глобальні фінансові виклики: світовий досвід та українські реалії / Ю. М. Уманців // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 73-85.